

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:29.01.2020 ✓Accepted/Kabul:19.02.2020

DOI: 10.30794/pausbed.681863

Araştırma Makalesi/ Research Article

Kuşçu, E. ve Günday, R. (2020). "Fransız İşaret Dilinde Selamlaşma ve Tanışma Öğretimi" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 39, Denizli, s. 61-71.

FRANSIZ İŞARET DİLİNDE SELAMLAŞMA VE TANIŞMA ÖĞRETİMİ

Ertan KUŞÇU*, Rifat GÜNDAY**

Özet

İnsanoğlunun en temel gereksinimlerinden biri olan iletişim duygu, düşünce ya da bilginin sözlerle, jestlerle, mimiklerle, şekillerle, resimlerle, sembollerle ve işaretlerle aktarılma sürecinde gerçekleşir. Bu süreçlerde farklı araçların kullanılmasının birçok nedeni vardır. Bunlardan biri, işitme (sağır-dilsiz) engelliliktir. Sağırılık ve dilsizlik, her zaman insanın elinde olan bir durum değildir. Günümüz toplumlarında birçok işitme engelli birey vardır ve bu bireyler, kendi aralarında sözsüz düzeneklerle anlaşabilmektedirler. Bu çalışmanın amacı, Fransız işaret dili alfabesini, söz varlığını, yapısını ve örneklerle işaret dilinin iletişim gücünü ortaya koymaktır. Çalışmanın yöntemi betimsel bir nitelik taşımaktadır. Tarihsel bağlamda, Fransız işaret dilinin ortaya çıkışında keşişlerin ve manastır yaşamının etkisi oldukça büyüktür. Bununla birlikte, 1789 Fransız İhtilali'nden sonra işaret dilinin dini kurumların tekelinden çıkmaya başladığı görülmektedir. Bilindiği gibi tüm işaret dillerinin kendi içinde yapısal özellikleri vardır ve bu durum, Fransız işaret dili için de geçerlidir. Fransız işaret dilinde bazen tek bir işaretle bir sözcük, bazen bir işarete eşlik eden çeşitli değişkenlerle (yüz ifadeleri, bakış, vücudun duruşu, ağız hareketi, vb.) farklı sözcükler anlatılabilmektedir. Hatta işaretin konumu (baş, yüz, göğüs, karın hizası) anlatılmak istenen ifade hakkında destekleyici bilgiler vermektedir. Buna karşın, bu değişkenlerden birinin yanlış yapılması duygu, düşünce ya da bilginin yanlış aktarılmasına neden olabilmektedir. Ayrıca işaret dili sözlükleri dışında kalan diğer ifadeler (sayılar, günler, aylar, mevsimler, ticari markalar, kişi ve şehir adları gibi) alfabe dışındaki işaretlerle gösterilmektedir. Bu ifadeler, yazı dilinde olduğu gibi, işaret dilinde de kısaltılarak ve işarete eklenen yeni bir değişkenle (döndürme, sallama, çevirme gibi) yapılabilmektedir. Bu çalışmada, Fransız işaret dili alan yazı taraması yapılarak işaret dilinin söz dizimi, sözcük dağarcığı, günlük dilde selamlaşma ve tanışma ifadeleri örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Fransız işaret dili, Fransız işaret dili alfabesi, işaret, sözcük, sözlü dil, selamlaşma, parametre, iletişim.*

THE TEACHING OF GREETINGS AND MEETINGS IN FRENCH SIGN LANGUAGE

Abstract

Communication, which is one of the most basic requirements of human beings, takes place in the process of conveying emotion, thought or knowledge through words, gestures, mimics, shapes, pictures, symbols and signs. There are many reasons why different tools are used in these processes. One of these is hearing (deaf-mute) disability. Deafness and dumbness are not always in the hands of man. There are many hearing impaired individuals in today's societies, and these individuals are able to communicate with nonverbal mechanisms among themselves. The aim of this study is to demonstrate the French Sign Language alphabet, the vocabulary, the structure and the communication power of sign language through examples. The research method of the study is descriptive analysis. In this respect, the influence of monks and monastic life on the emergence of French Sign Language is quite vital. Together with this, it appears that after the French Revolution in 1789, sign language began to emerge from the monopoly of religious institutions. As it is known, all sign languages have

*Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, DENİZLİ.

e-posta: ekuscu@pau.edu.tr. (orcid.org/0000-0003-1503-1697).

** Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Fransız Dili Eğitimi ABD, SAMSUN.

e-posta: rgunday@omu.edu.tr, (orcid.org/0000-0001-8356-5098).

their own structural features, and this is true for French Sign Language as well. Different words can be described in French sign language, sometimes with a single sign, sometimes with various variables (facial expressions, gaze, body posture, mouth movement, etc.) accompanying a sign. Even, the position of the sign (head, face, chest, abdomen level) provides supporting information about the expression to be described. However, misdoing of one of these variables causes misunderstanding of feelings, thoughts or information. On the other hand, other expressions out of the sign language dictionaries (such as numbers, days, months, seasons, trademarks, person and city names) are shown in signs in the alphabet. These expressions can be made by shortening in sign language as well as in writing language, and with a new variable added to the sign (such as rotation, shaking, flipping). In addition, in this study, the syntax of the sign language, greetings and meetings' expressions in the daily life were tried to be explained with examples by scanning the body of literature of French Sign Language.

Key words: *French sign language, French sign language alphabet, sign, word, spoken language, greeting, parameter, communication.*

Giriş

İnsanın en temel ve en doğal ihtiyaçlarından biri olan iletişim, alan yazında duygu, düşünce ya da bilgi aktarımı, haberleşme, bildirişim olarak tanımlanır. Günümüzde, duyguları ifade etmenin, bilgileri aktarmanın ve düşünceleri paylaşmanın birçok yöntemi vardır. Bu yöntemlerden biri de, sözlü iletişimdir. Sözlü iletişim, iletişim süreçlerinde sıklıkla başvurulan bir iletişim türüdür. Sözlü iletişimde hem sözel hem de sözsüz dil kullanılmaktadır. Bu bağlamda sözlü iletişimde kaynak ve alıcının yüz, el, kol ve baş hareketleri, beden duruşu, kıyafetleri, saç, baş ve dövmesi gibi öğeler de etkin bir rol oynar. Bu konuda Burgoon (1994), kişilerarası iletişim esnasında sözel olmayan durumların ortalama %60-65'i temsil ettiğini, bu oranların farklı durumlara göre daha da artabileceğini söylemiştir (akt. Navarro ve Karlins, 2008:4).

İnsanoğlu konuşarak anlaşmayı öğrenmeden önce duygularını, düşüncelerini, isteklerini ve sorunlarını beden diliyle anlatmayı öğrenir (Baltaş, 2005:11) ve tüm yaşamı boyunca, sözlü dil yanında beden diline de sıklıkla başvurur. Çünkü bazen bir durumu, bir olayı, bir duyguyu ya da bir düşünceyi aktarmak için bir yığın sözcüğü ardı ardına sıralamak yerine, beden diline başvurmak daha pratik ve daha etkili olabilir. Söz gelimi, birine kızdığımızda elimizi kaldırıp işaret parmağımızı sallamak, her şeyin yolunda gittiğini söylemek için kolumuzu uzatıp başparmağımızı yukarıya kaldırmak, bize söylenenleri anlamadığımızda omuz silmek gibi hareketler beden dili kullanımlarından sadece birkaçıdır. Böylece sözlü iletişimi engelleyen (işitme kaybı, sağırılık, dilsizlik) durumlar ortaya çıktığında beden dili ve işaret dilini kullanmak kaçınılmaz olur.

Her toplum çoğunlukla temeli duyma ve konuşmaya dayalı bir iletişim biçimine başvurur ama bu toplumların sağır-dilsiz, işitme engelli ya da işitme güçlüğü çeken bireyleri de kendi aralarında iletişim kurabilmek için çeşitli yöntemlere başvurur. Alan yazında bu yöntemler, "işaret dili, yazma yöntemi ve dudak okuma" (Karaca ve Bayır, 2018:36) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fransız İşaret Dili Tarihçesi

Halk arasında sağır, sağır-dilsiz dili; alan yazında işitme engelliler dili gibi kavramlarla anılan işaret dili, dinleme ve konuşma temelli bir dilin aksine görsellere ve jestlere dayalı bir dildir (Marchal ve Tessier, 2019:4). Fransız işaret dilinin, dini anlatımların ve ayinlerin daha kolay yapılabilmesi amacıyla manastır keşişlerince oluşturulan bir dizi işaretten (Caradec, 2005:33) doğduğu ifade edilmektedir.

İşitme kaybı, beynin kulaktan yeterli ses bilgisi almadığında oluşan bir durumdur. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2018 verilerine göre, dünya nüfusunun %6,2'sinin (466 milyon) işitme kaybı sorunu yaşadığı; bunların 242 milyonu erkek, 190 milyonu kadın, 34 milyonu çocuk, geri kalanının ise 65 yaş üstü olduğu belirtilmektedir. Gerekli önlemler alınmadığı takdirde, bu sayının 2030'da 630 milyona ulaşacağı, 2050'de ise 900 milyonu aşacağı da tahmin edilmektedir (Web 1). Fransa'da ise yaklaşık 3 milyon 506 bin 800 kişinin işitme sorunu yaşadığı bilinmektedir (Web 2).

Fransız İşitme Engelliler Sosyal Entegrasyon Ulusal Birliği'ne (UNISDA) göre, Fransız işaret dili, 150 bin işitme engelli ve bir o kadar da farklı düzeylerde işitme engelli olanlar tarafından kullanılmaktadır (Marchal ve Tessier, 2017:3). Ayrıca Fransız İşitme Engelliler Federasyonu (FNSF), Fransa'da her bin bebekten birinin işitme engelli

olarak doğduğunu, Fransa'da yaklaşık 300 bin civarında işitme engellinin olduğunu, bunlardan sadece 100 binden fazlasının işaret dilini kullanmakta olduğunu, % 34'nün ise toplumdan ve iş yaşamından uzak yalnız bir hayat sürdürdüğünü vurgulanmıştır (Web 3). Dahası, UNISDA'nın 2008'de yaptığı başka bir araştırmada, Fransa'daki 150 bin işaret dili kullanıcısının bu topluluğun çok az bir kısmını temsil ettiği; farklı işitme seviyelerine göre, bu sayının 5 milyon civarında olduğu söylenmektedir (Marchal, Tessier, 2017:1).

İşaret dili, sözlü iletişimin kurulamadığı durumlarda, iletişimi sağlayan bir araçtır. Öncelikle sağlıklı bir sözlü iletişimin gerçekleşebilmesi için sesin alıcı tarafından algılanabilmesi gerekir. Bu durum, sesin kuvvetiyle ilgilidir ve sesin kuvveti, desibel (dB) ile ölçülür (Karaca ve Görgünoğlu, 2016:15). Her ülkenin kendine özgü bir işaret dili olsa da işitme kaybı dereceleri uluslararası standartlardadır. Bunlar:

+21dB / +40dB arası hafif derecede bir işitme kaybıdır. Ses, normal bir biçimde duyulurken kısık sesin ve uzaktan gelen sesin duyulması hayli güçtür. Fransa'da hafif derece işitme güçlüğü çekenler, 2 milyon 200 bin civarındadır.

+41dB / +70dB arası orta derecede bir işitme kaybıdır. Konuşmanın anlaşılabilmesi için sesin kaynağına dikkat kesilmek gerekir. Ayrıca bazı bildik sesler, patırtılar ya da gürültüler de bu eşikte işitilebilir. Fransa'da ortalama 1 milyon 320 bin kişi orta derece işitme güçlüğü çekmektedir.

+71dB / +90dB arası ileri derece bir işitme kaybıdır. Sadece şiddeti çok yüksek olan gürültüler ve çok yakın sesler algılanabilir. Fransa'da yaklaşık olarak 360 bin kişi bu düzeyde bir işitme kaybı yaşamaktadır.

+91dB ve üstü çok ileri derece bir işitme kaybıdır. Ses hiç algılanmaz. Sadece çok çok güçlü sesler algılanabilir. Bu oran, 120 dB'in üzerine çıkarsa tamamıyla işitme engellilik söz konusudur. Fransa'da bu iki düzeyde işitme kaybı olanlar 1 milyon civarındadır (Web, 3; Marchal ve Tessier, 2017:1).

Konuşamamak, sağır-dilsiz olmak iletişime engel değildir. Bu konuda Amerikalı dilbilimci Steven Pinker dilin genetik programlanmış bir içgüdü olduğunu, birkaç patolojik vaka dışında, işaret dilini kullanan bireylerin bile kolaylıkla iletişim kurabileceğini söylemiştir (Lestienne, 2008:2). Bu durum, dünyadaki herkesin iletişim kurmak için bir dili olduğunu gösterse de işitme engelli bireylerin yaşamlarının her alanında zorluklar yaşadığı apaçık ortadadır.

Beden ve işaret dili kullanımına ilişkin ilk bulgular, Antik Çağ uygarlıklarından günümüze ulaşan buluntular üzerindeki çizimlerdir. Bu bağlamda Plato, işitme engellilerin anlaşmak için kendi aralarında bir dili olduğunu söylerken, Aristo'da onların toplumun dışına itildiğini ifade etmektedir. Aslına Aristo, insanı hayvandan ayıran tek özelliğin dil olduğunu savunarak ve konuşamayan kişinin düşünemeyeceğini beyan etmiştir. Böylece, işitme engellilerin uzun süre zekâ sorunu olduğu fikri kabul görmüştür (Marchal ve Tessier, 2017:4).

Ortaçağ'da ise durum, Antik Çağ'dakinden farklı değildi. Gök'ün (1958) aktardığına göre, işitme engelliler uğursuz sayılmakta, şefkatten mahrum bırakılmakta, aileleri tarafından evden kovulmakta, sokağa terk edilmekte ve hatta konuşma çağına gelip konuşamadıklarında öldürülmekteydiler (Kaya, 2006:166).

Öte yandan 529'da toplanan Orange Konsili'nde, işitme engelli olarak dünyaya gelenlerin işaretlerle vaftiz edilebilmelerine imkân tanınmış ve bir yıl sonra da onların tüm haklardan yoksun oldukları görülerek tarlada çalışabilmelerine izin verilmiştir. Daha sonra, işitme engellilerin rahatça dua edebilmeleri için Sistersiyen tarikatı keşişlerince kolay anlaşılabilir bir işaret dili sözlüğü kaleme alınmıştır. Ardından da bu tarikatın baş keşişi Clairvaux, manastır yaşamını ve manastırdaki objeleri anlatan 227 sözcüklü bir işaret dili sözlüğü hazırlamıştır. Zamanla manastır içerisinde kullanılan bu işaretler yayılmaya başlamış ve 12. yy'da III. Papa, işitme engellilerin işaretlerle "evet" diyebilmesi halinde işitme engelli olmayan bireylerle evlenebileceklerini ifade etmiştir. Fakat iki işitme engelli bireyin evlenebilmesi hala yasaktı (Marchal ve Tessier, 2017:4). Yine Ortaçağ Avrupa'sında, kiliselerde birçok işaret dili oluşturulmuştur. Bunlardan ikisi, 11. yy'da yazılmıştır. İlki, 52 işaretle en az işarete sahip olan Uldaric dili; diğeri 365 işaretle en çok işarete sahip olan Guillaume d'Hirsan'ın yazdığı dildir (Caradec, 2005:32).

Rönesans'la birlikte işitme engelliler, eğitim imkânlarından da yararlanmaya başladılar. İlk olarak, keşiş Pedro Ponce de Léon, işitme engellilerin eğitimiyle ilgilenir. Görevli olduğu manastırda, İspanyol soylularının işitme

engelli çocukları için sınıf açar. Onlara, kendilerini basitçe nasıl ifade etmeleri gerektiğini öğretir ve hangi sözcük olursa olsun, işaret dilinde hecelemeyle izin veren bir alfabenin temellerini atar. Böylece günümüz işaret dili alfabelerinin temeli Léon tarafından atılmıştır. Ardından Juan Pablo Bonnet tarafından 1620’de yazılan “Reduction of the Letters of the Alphabet and Method of Teaching Deaf-Mutes to Speak” adlı eserle (Caradec, 2005:32; Freeman, 2008:107; Marchal ve Tessier, 2017:5) işaret dil(ler)i ve alfabeleri alan yazınına önemli bilgiler katmıştır.

1762 yılında Jacob Rodrigues Pereira, Fransız soylularının işitme engelli çocuklarına işaret dilini öğretmeye başlar. Daha sonra 1765’li yıllarda, başrahip Charles Michel de l’Epée yağmurlu bir günde Paris sokaklarında dolaşırken, buğulu bir pencere camının arkasında işitme engelli ikiz kız kardeşin baş ve el hareketleriyle birbirlerine bir şey anlattıklarını görür. Onlara yaklaşır, kızlar da işaret diliyle ıslanmasın diye, onu içeriye davet ederler. L’Epée, onların iletişim kurma biçimlerinden etkilenir ve onların eğitimlerini üstlenir (Marchal ve Tessier, 2017:4).

Daha sonra L’Epée, işitme engelliler için ilk ücretsiz okul açar ve kendi işaret dili sözlüğünü kaleme alır. L’Epée, bu sözlükteki her bir sözcüğü bir işaretle anlatır. Ardından, işitme engelli çocuklara işaret diliyle matematik ve Fransızca öğretmek için de çalışmalara koyulur (Marchal ve Tessier, 2019:4). L’Epée, işaret dilinin öğretimi konusunda oldukça başarılı olur ve bir gün, bu başarılarını göstermek için kral 16. Louis’yi okuluna davet eder. Kendi geliştirdiği işaret dili alfabesiyle çocuklara yazılar yazdırır ve çalışmalarından kralı haberdar eder.

1789 Fransız İhtilali’nden sonra, işitme engelliler toplumda daha aktif bir biçimde yer almaya başlayınca, eğitim almaları milli bir sorumluluk haline gelmiştir. Hatta 1792 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde onlara da yer verilmiştir. Bu gelişmelerin de katkısıyla L’Epée’nin kurduğu okul, Genç İşitme Engelliler Milli Enstitüsü adını alır ve yine onun katkılarıyla, işaret dili, daha yöntemli bir biçimde öğretilmeye başlanır.

Amerika’da işaret dili kullanımı, yine işitme engelli bir babanın Protestan papazı oğlu Thomas Hopkins Gallaudet’in çabalarıyla başlamıştır. Gallaudet, Fransız işaret dilini İngilizce’ye çevirmiş ve kendi adını verdiği okulda öğretmiştir. Alan yazında işaret dili eğitimi olarak bilim dünyasına katkı sağlayan birçok kişi vardır. Bunlardan biri de 1830 yılında profesör unvanını alan ilk işitme engelli, Ferdinand Berthier’dir.

1880 yılında Amerika ve Avrupa ülkeleri işaret dilinin hangi yöntemlerle ve nasıl öğretileceği konusunda ortak toplantı yaparlar. Yapılan bu toplantıya sadece üç işitme engelli katılır. Toplantı sonucunda işaret dilinin el, kol ve baş hareketleriyle ve sözlü yöntemlerle (sözcüklerin okunuşu ve dudak okuma) öğretilmesi gerektiğine karar verilir ve bu durum, Fransız işaret dilinin altın çağının son bulmasına neden olur (Marchal ve Tessier, 2017:4).

Günümüzde işaret dili eğitimi alan işitme engelliler, normal insanlar gibi ticaret, müzik, sanat ve edebiyat alanında büyük başarılar elde etmektedirler. Bu konuda, Helen Keller’in göremediği ve duyamadığı halde pedagojik anlamda oldukça başarılı biri olduğunu ve onun körlerin, sağırın ve dilsizlerin kraliçesi olduğu; Beethoven’ında 9. senfoniye sağırlığında yaptığı bilinmektedir (Kaya, 2006:166).

1975’te Fransa’da çıkan bir yasaya göre, işitme engelli çocukların eğitim görmesi zorunlu hale gelmiş, 1976’da işitme engelliler için Paris’te bir tiyatro kurulmuş ve hemen ardından Fransız işaret dili tercüme topluluğu kurulmuştur. Ardından 1991’de, Fabius yasası çıkmıştır. Bu yasaya göre, işitme engelli çocukların çift dilde (işaret dili, sözlü ve yazılı Fransızca) eğitim alabilmelerinin önünü açılmıştır.

Alan yazında işaret dili eğitimi üzerine birçok deneysel çalışma yapılmıştır. Bunlardan biri de, 1980’li yıllarda Nikaragua’nın başkenti Mangua’daki özel bir okulda yapılmıştır. Bu okulda öğrenim gören ilk kuşak işitme engelli çocuklar, aileleri ve okuldaki görevliler de işaret dilini bilmemektedirler. Okul, çocukların dudak okuyarak iletişim kurmalarını öğretmeyi amaçlar. Aylar sonra çocuklar kendi aralarında anlaşmak için basit bir dil geliştirirler. Bu dil, daha çok “sen oynamak benimle bahçede” gibi ifadeler kurabilmelerine olanak sağlayan bir işaret dilidir. Buna karşın dilin diğer işlevlerini görmek neredeyse imkânsızdır. Ama ikinci kuşak çocuklar, söz konusu işaret diline özgü dilbilgisi ve sözdizimi kuralları inşa etmeyi başarmış, düşüncelerini bütün zenginliği ve karmaşıklığıyla dile getirmişlerdir (Lestienne ve diğ., 2008:8).

Öte yandan 18. yy’da işaret dilinin hayvanlara da öğretilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu konuda İngiltere’de Lord Mondobbo, Fransa’da Descartes’in hasmı Julien de La Mettrie maymunlarla işaret dilinde iletişim kurma çalışmalarından bahsetmiştir. Hatta 1970’li yıllarda Allen ve Beatrix Gardner’ın küçük dişi bir şempanze olan

Washoe'ya sağır bir çocuk gibi davranarak, ona Amerikan işaret dilini öğretmeye çalışmış ama tüm çabalar, başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Fransız İşaret Dilinin Yapısı

Fransız işaret dilinde, her bir sözcük için, bir işaret kullanılmaktadır ve her işarete eşlik eden çeşitli değişkenler bulunmaktadır. Bu değişkenler; konfigürasyon (biçim, dış görünüş, elin görünüşü), konum, hareket, yönelme, yüz ifadesi, bakış, vücudun duruşu ve ağız hareketi olarak sıralanabilir. İletişim esnasında bu değişkenlerden biri yanlış yapılırsa, ileti yanlış anlaşılabilir ya da yanlış çevrilebilir. Örneğin, Fransız işaret dilinde Şekil 1'deki gibi parmaklarımızı ağız seviyesinde hareket ettirmek "renk" anlamına; aynı işareti Şekil 2'deki gülümseyerek yapmak "hoş" anlamına; Şekil 3'teki gibi dilimizi dudakların üzerinden geçirerek yapmak "lezzetli" (Şekil 3) anlamına gelmektedir (Marchal ve Tessier, 2017:8).

Şekil 1. "Renk" işaretinin gösterimi.	Şekil 2. "Hoş" işaretinin gösterimi.	Şekil 3. "Lezzetli" işaretinin gösterimi.
		

Fransız işaret dilinde yapılan işaretin konumu, o işaretin anlamı hakkında bazı destekleyici bilgiler verir. Bu bağlamda bir işarete eşlik eden değişke baş seviyesinin üstündeyse "hayali"; alın seviyesindeyse "düşünce"; göğüs seviyesindeyse "duygu"; karın seviyesindeyse "beslenme" üzerine olduğu söylenebilir (Marchal ve Tessier, 2019:5). Benzer bir biçimde beden ve işaret dilinde işaret parmağının konumu oldukça önemlidir. İşaret parmağının dik olarak tutmak, yukarı doğru kaldırmak, ritmik bir biçimde sallamak, yere doğru yönelmek, muhabata doğru tutmak, havayı yararak aşağıya doğru indirmek gibi hareketler birçok şey anlatır.

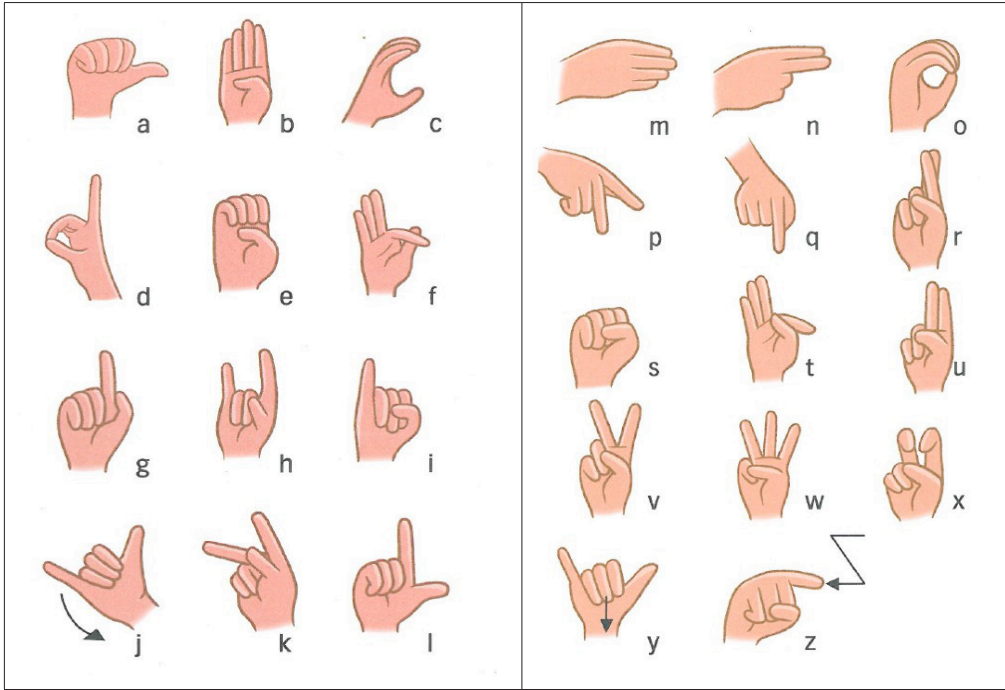
Sözel dillerde de olduğu gibi, işaret dillerinde de sözcükler belirli bir sıraya göre dizilir. Bu durum, Fransız işaret dilinde de böyledir. Bu bağlamda Fransız işaret dili sözdiziminde önce olayın, eylemin geçtiği "yer"; sonra "kişi(ler)"; daha sonra da olayın ya da eylemin "ne" olduğu işaretler gösterilir (Marchal ve Tessier, 2019:7; Marchal, 2017:8). Sözelimi sözlü ve yazılı dildeki, "Pierre prend du thé au café." tümcesi, işaret dilinde "Café-Pierre-thé-prendre" biçimde; "Cet étudiant va à l'école." tümcesi, işaret dilinde "Ecole-étudiant-aller" biçiminde sıralanır.

Sözlü ve yazılı dildeki bazı dilbilgisi yapıları, Fransız işaret dilinde de mevcuttur. Bunlardan biri de eylem çekimlerinde zaman kullanımıdır. Bilindiği gibi Fransızca'da eylem çekimlerinde kullanılan ekler, zamana ve kişiye göre değişmektedir. Eylemlerin zamanı işaret dilinde, elin vücuda yaklaştırılması ve uzaklaştırılması biçiminde gösterilmektedir (Picq ve diğ., 2008: 6). Örneğin, "Je mange: yıyorum, j'ai mangé: yedim, je mangerai: yiyeceğim" tümceleri işaret dilinde, işarete eşlik eden diğer elin vücuda yaklaştırılıp uzaklaştırılmasıyla yapılmaktadır.

Fransız İşaret Dili Alfabeti

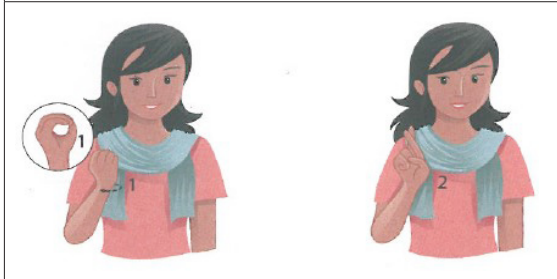
2015 yılında Companys ve Tourmez tarafından kaleme alınan Fransız işaret dili sözlüğünde, güncel yaşamdam ortalama 1200 sözcük vardır ve bu sayının dışında kalan sözcükler, Fransız işaret dili (daktiloloji) alfabesi kullanılarak ifade edilmektedir. Daktiloloji alfabesinde tek elle yapılan 26 işaret (harf) vardır (Şekil 4). Bu işaretlerle kişi adları, şehir adları, sayılar, günler, aylar, mevsimler, ticari markalar ve sözlükte olmayan diğer sözcükler gösterilmektedir (Marchal ve Tessier, 2019:7).

Şekil 4. Fransız İşaret Dili Alfabeti (Marchal ve Tessier, 2017:10,11).

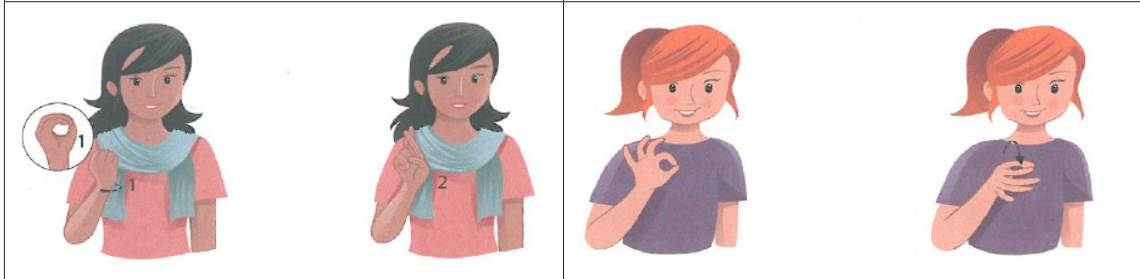

Daha önce de ifade edildiği gibi, her ülkenin kendi özgü bir işaret dili alfabeti vardır. Sözelimi Güney Afrika, Avustralya ve Birleşik Krallık işaret dili alfabelerinde iki el birlikte kullanılırken, Fransız işaret dili alfabetinde her bir işaret için sadece tek el kullanılmaktadır. Kısa sözcüklerin (Şekil 5, 6) ve kısaltması yapılabilen sözcüklerin (Şekil 7, 8, 9) ifade edilmesinde sıklıkla işaret diline başvurulur. Sözelimi Fransızca “or” bağlacı, baş ve işaret parmak birleştirilerek yapılan “o” ve hemen ardından orta parmağın işaret parmağının üzerine bindirilmesiyle yapılan “r” işaretiyle gösterilir. Yine Fransızca “oui” sözcüğü, tek bir işaretle parmakların konumuyla yapılır. Buna göre, işaret ve başparmağın birleştirilmesiyle “o”, orta ve yüzük parmağın yan yana durmasıyla “u”, serçe parmağın “i” şeklinde olmasıyla bu sözcük ifade edilmektedir.

Şekil 5. “Or” işaretinin gösterimi (Marchal ve Tessier, 2017:12).

Şekil 6. “Oui” işaretinin gösterimi (Marchal ve Tessier, 2017:12).

Günler, aylar, mevsimler, renkler, aile bireyleri vb. gibi güncel yaşamda sıklıkla kullanılan sözcükler, işaret dili alfabeti harfleriyle anlatılmaktadır. Bu tür sözcüklerin işaret dilindeki ilk harfleri, çeşitli değişkenlerle (döndürme, çevirme, sallama gibi hareketlerle) gösterildiğinde farklı anlamlar kazanmaktadır. Örneğin, “Lundi (Şekil 7), Frère (Şekil 8), Violet (Şekil 9)” sözcüklerinin ilk harfleri alfabedeki ilgili işaretlerle kısaltılarak gösterilmiştir. Aynı zamanda bu tür sözcüklerin ifadesinde bazen her iki elde kullanabilmektedir.

Şekil 7. “Lundi” işareti. (Marchal ve Tessier 2017:16).	Şekil 8. “Frere” işareti. (Marchal ve Tessier, 2017:17).	Şekil 9. “Violet” işareti. (Marchal ve Tessier, 2017:17).
		

Fransız İşaret Dilinde Tanışma İfadeleri

Dünya’da iletişim gücü en yüksek olan canlı, insandır ve insanın iletişim olmadan yaşamını sürdürmesi beklenemez. Dünya’daki tüm eğitim sistemlerinin en temel işlevlerinden biri de insanoğluna iletişim yeterliliği kazandırmaktır. Çünkü bir bireyin eğitim düzeyi yükseldikçe çevresiyle daha iyi iletişim kurar ve daha başarılı olur (Başar, 1998:106).

Tüm sözlü ve yazılı dillerde olduğu gibi, Fransız işaret dilinde de selamlaşma, hal hatır sorma, tanışma ve yaşanılan yer hakkında bilgi verme ifadeleri vardır. Bunlar bazen tek, bazen çift elle yapılan işaretlerdir. Bu işaretleri daha somut bir biçimde göstermek ve öğrenmek için iletişimsel yaklaşımlara göre hazırlanmış bir diyalogun Fransız işaret dilindeki gösterimine bakmak gerekir (Marchal ve Tessier, 2019:16,17).

Luka: *Bonjour*. (Şekil 10).

Anna: *Salut!* (Şekil 11).

Luka: *Comment ça va?* (Şekil 12).

Anna: *Ça va, et toi ?* (Şekil 13).

Luka: *Je vais bien*. (Şekil 14).

Anna: *Je suis contente de te rencontrer*. (Şekil 15).

Şekil 10. “Bonjour” işareti.	Şekil 11. “Salut” işareti..	Şekil 12. “Comment ça va?” işareti.	Şekil 13. “Ça va” işareti.
			

Şekil 13. “Et toi?” işareti.	Şekil 14. “Je vais bien” işareti.	Şekil 15. “Je suis contente » işareti.	Şekil 16. rencontrer” işareti.
			

Şekil 13'teki “Bonjour” ifadesi, işarete eşlik eden gülümseme değişkesi ve elin aşağıya doğru götürülmesiyle yapılır. Bu diyalogdaki selamlaşma ve hal hatır sorma kalıplarında sıklıkla yüz ifadelerine başvurulmuştur. Bu ifadeler, işaretlerin (olumlu, olumsuz, soru) anlamı hakkında bilgiler vermektedir. Üstelik bu tür destekleyici ifadeler, iletişimi kolaylaştırarak alıcının mesajı daha kolay anlamasına yardımcı olacak niteliktedir. Ayrıca “Ça va, je suis content” ifadeleri, iki defa yapılarak gösterilmektedir. İletişim kurma amaçlı bu diyalogdaki ifadelerin gösteriminde alfabe'deki 26 işareten hiçbiri kullanılmamıştır.

İnsanlar çağlar boyunca birbirlerini daha iyi tanımak ve daha iyi anlaşmak için sözlü ve sözsüz iletişim biçimleri geliştirmişlerdir. Girdiğimiz yabancı bir ortamda insanlarla selamlaştıktan sonra, iletişimin doğası gereği kendimizi tanıtırız, adımızı ve soyadımızı söyleriz ya da sorarız. Bu durum, işaret dilinde de aynıdır. Buna göre işaret dilinde ad-soyad sorma ve söyleme etkinliği görsellerle şöyle ifade edilir (Marchal ve Tessier, 2019:18).

Anna: *Comment tu t'appelles?* (Şekil 17).

Luka: *Mon prénom est Luka.* (Şekil 18).

Anna: *Mon nom-signé est Anna.* (Şekil 19).

Şekil 17. “Comment tu t’appelles?” işaretleri.	Şekil 18. “Mon prénom est Luka” işareti.		
	Mon	Prénom	LUKA

Şekil 19. “Mon nom-signé est Anna” işareti.		
Mon	Nom-signé	Anna

17’deki “Comment tu t’appelles?” ifadesi, sadece « appeler » eyleminin işaretinin iki defa yapılmasıyla ve bu işarete soru anlamı katan yüz ifadesiyle; Şekil 18’deki “Mon” ve “Prénom” sözcükleri, gülümseyen bir yüz ifadesiyle gösterilmektedir. Öte yandan, özel isimler işaret dili alfabesiyle harfleriyle verilmiştir.

Özel isimlerin herhangi bir tarihsel, edebi, sosyal tanınırlığı varsa işaret dili alfabesine başvurmadan da anlatılabilmektedir. Sözelimi, Victor Hugo Fransızlar kadar tüm dünya için oldukça tanınmış bir yazardır. 19.yy. fotoğrafçılarından Felix Nadar’ın çektiği Victor Hugo resmi (Şekil 20), birçok kişinin zihninde resimdeki gibi yer edinmiştir. Hugo’nun işaret dilindeki gösterimi şöyledir (Şekil 21).

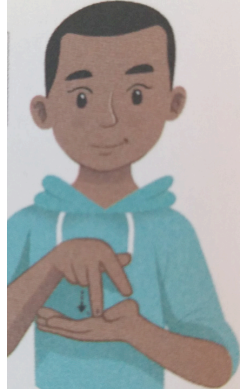

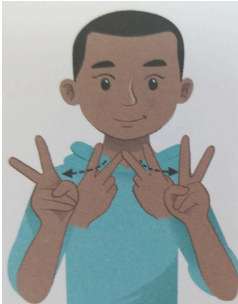

Şekil 20. Felix Nadar’ın Victor Hugo portresi. (Web 5).	Şekil 21. Hugo’nun işaret dilindeki gösterimi. (Marchal ve Tessier, 2017:22).

İnsanlar arası sözlü, yazılı ve sözsüz iletişim yaşamın kendisi kadar doğal bir süreçtir. Bu çerçevede iletişim süreçlerinde başvurulan temel işaretlerin çoğu, hemen hemen her yerde aynıdır. Söz gelimi kızdığımızda kaşları çatmak, mutlu olduğumuzda gülümsemek gibi. İşaret dilinde de bu durum benzer biçimde gerçekleşir. Çünkü tüm beden dili kullanımları, duygu ve düşüncelerin anlaşılmasına katkı sağlar. Yani, işaret dilinde bir soru sorduğumuzda, soru anlamını yüz ifadeleriyle veririz. Yazılı, sözlü ve işaret dilinde bu durumu gösteren iletişim odaklı diyalog ve işaret dilinde gösterimi şöyledir (Marchal ve Tessier, 2019:18).

Anna: *Où habites-tu?* (Şekil 21).

Luka: *J'habite à Paris, c'est une grande ville. Et toi ?* (Şekil 22).

Anna: *A la campagne.* (Şekil 23).

Şekil 21. "Où habites-tu" işareti.		Şekil 22. "J'habite à Paris" işareti.	
Habiter	Où	Habiter	Paris
			
Şekil 22. « C'est une grande ville. Et toi ? » tümcelerinin gösterimi.			Şekil 23. « A la campagne » ifadesinin gösterimi.
Grande	Ville	Toi ?	Campagne
			

Şekil 21'de Anna, sırasıyla önce "habiter" eylemini, sonra da "où" dolaylı tümlecini (iki defa) yaparak Luka'ya "Où habites-tu?" sorusunu yöneltmiştir. Luka ise Şekil 22'de olduğu, önce "habiter" eylemini, sonra yer bildiren sözcüğü "Paris" işaret etmiştir. Luka, "Paris" sözcüğünü işaret diliyle ifade etmek için, her iki eli kullanmış, sırasıyla önce sol elini göğüs hizasında düz bir biçimde konumlandırılmış, sonra diğer elinin parmaklarıyla Fransız işaret dili alfabesindeki « p » işaretini (iki defa) yapmıştır. Daha sonra Luka, "C'est une grande ville." tümcesini işaret diliyle göstermek için, önce mimikler yardımıyla "grande" sözcüğünü ve ardından alfabedeki "v" işaretiyle "ville" sözcüğünü işaret etmiştir. Daha sonra Luka, yine mimiklerini kullanarak "Et toi?" sorusunu Anna'ya yöneltmiştir. Anna'da, Şekil 23'te gösterildiği gibi "la campagne" anlamına gelen işareti yaparak bu soruya yanıt vermiştir. Fransız işaret dilinde aynı işaretle gösterilen bazı sözcükler de vardır. Anna'nın "la campagne" işareti, bağlama göre, "le province" anlamında da kullanılabilir. Sonuç olarak, Fransız işaret dilini kullanarak temel düzeyde iletişim kurmak mümkündür.

SONUÇ

Günümüz dünyasında iletişim kurmamak neredeyse imkânsızdır. Sözlü ve yazılı dil nasıl bir şeyler anlatıyorsa susmak da birçok şey anlatır. Çevremizdeki insanlara duygularımızı ve düşüncelerimizi anlatmanın, onlarla anlaşmanın sayısız yolu vardır. Elbette ki bu yollarından en önemli sözlü iletişimdir. Sözlü iletişim dışında göz teması, yüz ifadeleri, baş hareketleri, jestler, beden duruşu, işaret dili vb. öğleler de diğer iletişim biçimleridir.

Bu çalışmada, öncelikle Fransız işaret dilinin tarihçesi, yapısı ve alfabesi hakkında bilgiler verilmiştir. Yazılı ve sözlü dilin iletişim kurma odaklı söz dağarcığının, işaret dilinde bazen tek bir işaretle, bazen de işarete eşlik eden değişkenlerle ifade edildiği görülmüştür. Tüm dillerde de olduğu gibi, Fransız işaret dilinin de kendi içinde bir sözdizimi olduğu; işaret dili sözlüklerinde yer bulmayan sözcüklerin ifade edilebilmesi için işaret dili alfabesinden yararlanıldığı görülmüştür. Çalışmada sözlü ve yazılı dilin iletişimsel öğelerinin, işaret dilinde nasıl ifade edildiğini görmek için, diyaloglardan yararlanılmıştır. Diyaloglardaki sözcükler ve tümceler, işaret dilinin görselleriyle açıklanmıştır ve işaret diliyle iletişim kurmanın, sözlü ya da yazılı dil kadar yeterli olduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Baltaş, Z., Baltaş, A. (2005). *Bedenin Dili*, 37. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Başar, E. (2008). *Genel Öğretim Yöntemleri*, Kardeşler Ofset Matbaacılık. Samsun.
- Caradec, F. (2005). *Beden Dili Sözlüğü*, (Çev. Ceyda Aktaş), 1. Basım, Kitap yayınevi Ltd., İstanbul.
- Companys, M. (2015). *Dictionnaire 1200 Signes, la Langue des Signes Française*, Editions Monica Companys, Paris.
- Freeman, G. Henry (2008). *Language, Culture, and Hegemony in Modern France: 1539 to the Millennium*, Summa Publication., Birmingham.
- Karaca, M. F. & Bayır, Ş. (2018). Türk İşaret Dili İncelemesi: İletişim ve Dil Bilgisi, *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD)*, 2 (2), 35-58.
- Karaca, M. F. & Görgünoğlu, S. (2016). Türkçe'den Türk İşaret Dili'ne. *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi*. 5 (1). 15-27.
- Kaya, Ç. (2009). İşitme Engelliler ve Dil, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 54 (2006/1), 165-176.
- Lestienne, C., Piq, P., Sagart, L., Dehaene, G. (2012). *La plus belle histoire du langage*, Editions du Seuil, Paris.
- Marchal, O., Tessier, T. (2017). *La Langue des Signes Française, Cet Auteur Français*, Editions Garnier, Paris.
- Marchal, O., Tessier, T. (2019). *Petit Guide de Conversation, en Langue des Signes Française*, Editions Rues des Enfants, Slovénie.
- Navarro, J., Karlins, M. (2008). *Beden Dili*, 1. Basım, Alfa yayınları, İstanbul.
- Web 1. Erişim: [<https://www.who.int/deafness/estimates/en/>], Erişim tarihi: 05.01.2020.
- Web 2. Erişim: [https://simple.wikipedia.org/wiki/French_Sign_Language#cite_note-2], Erişim tarihi: 06.01.2020.
- Web 3. Erişim: [<https://www.fnsf.org/>] Erişim tarihi: 07.01.2020.
- Web 4. Erişim: [<https://www.inserm.fr/information-en-sante/dossiers-dinformation/troubles-de-laudition-surdites>], Erişim tarihi: 08.01.2020.
- Web 5. Erişim: [http://www.nilufer.bel.tr/haber-5276-nadarin_buyuk_portreleri_nilufer_de_], Erişim tarihi: 09.01.2020.